

Euskara batua dela eta

Euskara batua dela eta, gauza harrigarriak irakurtzen ditugu. Batuak bidea ireki duen heinean, badirudi zenbaitek beren buruak aurrelaritzat jarri nahi dituztela, gauzak nola bideratu ziren jakin gabe. Baina Euskaltzaindiaren agiriak behar bezala irakurriko balituzteke, zentzu ho-beaz agertuko lituzteke beren iritziak.

Euskararen batasuna askoren lana izan da. Ideiak, aspalditik hor zetozen, Euskaltzaindia sortze garai beretik. Hori bai zen erakundearen eginkizuketariko bat. Oroi, gai hortaz Pierre Broussain eta Arturo Campión jaunei eskatu zitzaaien txosten hura, haiek "Informe a la Academia de la Lengua Vasca sobre la unificación del euskara" izenburupean aurkeztua (*Euskera*, III, 1922, 4-17 orrialdeetan argitaratua).

Baina, gu baino zaharragoek ziotenez, oinarri horietatik aurrera jokatea nekeza omen zen, aldi hartako garbizaletasunagatik (garbikeria esango nuke nik) inor ausartzen ez zelako. Hortaz, irakurtzekoa da Azkue berak aurkeztu zuen txostena: "Euskeraren batasunaz (iritzi guztien larburpena)", (*Euskera*, III, 1922, 123-132. orr.).

Denborarekin, Azkue bera izan zen, bere kaxara, "Gipuzkera osotua" proposatu zuena (*Euskera*, xv, 1934, 159. or. eta xvi, 1935, 151-184 eta 288. orr.). Eta hori izan zen gerrate ondorean gehienek oinarritzat hartua.

Imanol Murua Uriak azken *Jakin* aldizkarian "Federiko Krutwigi elkarizketa" deritzan haretan (ikus, *Jakin*, 101. zenb., 61-75. orr.) agertzen da F. Krutwigek berak ezagutu zuen gerraondoko Euskaltzaindiaren zenbait gora-behera, bereziki 67-75. orrialdeetan. Zuzenki ez nuen ezagutu aldi hura, baina bai argitaratzen zituzten batzar agirien bidez. Zuzenago dakidana, zera da, 1957an urgazle izendatu nindutenetik hasi nintzen hileroko batzarretara joaten eta batzarrak euskaraz egiten zirela.

Ezer gutxi edo batere ez dio aurrekoek, hobeto esan, hasierakoek batasunari buruz egin zituzten proposamen eta asmoiez. Beharrezkoak ez ote? Ai, baina bakoitza bere belaunaldikoa izaki. Baina erakunduen erroek sakonago eta zabalago ez ezik urrutiagora garamatza. Erakundearen egitura ezagutzeko, lehen oinarrietatik hasi beharra dago.

Bakoitzak bereak kontatzekotan, guziok dugu zerbait esan beharra. Ni ere, aurkitu nuen Euskaltzaindiaz mintza nezake, hileroko batzarrak ba-

koitzak zekarren txostenera mugatzen zenekoa, beste egitekorik ez baze-
goen bezala. Hori bai, aipatzen dituen tira-birak gaingidurik ziren non-
bait. Zeren hor azaltzen zuena hala bazen, gehiago zirudien talde politi-
karen baten babesak edo kontrola behar beharrezkoa zuen erakundea
zela. Baina ni sartu berrian, euskararen egoera larriaren aurrean ekintza
praktikoen egitura beharra ikusten nuen eta behin baino gehiagotan pro-
posatu ere bai.

Ordurako, Krutwig adiskidea herbesteratua zen. Hala ere, itzultzean
Euskaltzaindia nola aurkitu zuen galdetean: "Tamalgarria. Ez dute kul-
tura zabalik euskaltzainek" zioen (97. or.). Egia da inork ez dakiela guzia,
baina guretariko inork pentsatzen badu berak baietz, zalantzan jarriko
nuke. Hortaz argitu beharrezkoa, zera da, erakundea zertarako den, eta
hori erakundearen sorkuntza beretik arautegiak berak erakusten digu.
Zer da beraz "kultura zabala"? Hori ez ote da unibertitateentzat? Eta
hala ere, ez ote bakoitzak bere eremuan?

Euskaltzaindikoek jakin behar dutena, sortzetiko arautegiaren arabe-
ra, beraien eremua euskara ikertzean, zuzpertzten eta indartzen oina-
ritzen dela. Politikagintza talde bakoitzaren esku utziz. Hori ez bai da
Euskaltzaindia bezalako erakunde bati dagokiona.

Sentitzen dut hau esan beharra, baina gehien gehiengoan bere garai-
ko bitxikeria besterik ez zekarren elkarriketaren harian eta, gauza han-
ditzat, nork eta *El Diario Vasco*-k 1997ko urriaren 16. orriaren eman zion
kantxa. "Historia bizia.." omen *Jakin*-goentzat, nik "bitxia" diodanari.

Besteok ere badugu zer esanik, zeren gerraondoko lehen urteetako une
haiek bakarrik ez bai dute egiten erakundearen historia. Duela hogeta-
mar urte, urgazle izendaturik sartu nintzenean, Juan Irigoienek ez zuen
kontrolatzen Euskaltzaindik, deitura bereko beste batek baizik. Eta al-
perrikakoa zitzaidan hari elkarlanean aritzeko eraz mintzatzea, batez ere
lanerako ekintza egituren antolaketa eskatzea, jokabideak berriztu beha-
rra zegoela eta abar, erakundeak berari zegokion lana ahalik egokien
bete zezan. Krutwigek aipatzen dituen aurreko gertakari haiegitatik edo
hertsirik aurkitzen nuen bere burua.

Koldo Mitxelena, kulturaz bazen norbait, hizkuntzaz jakituna zer esa-
nik ez, eta argi bezain zuhurra gauzak laster ulertzen. Beragana jo nuen
nire asmoak agertuz eta bai aguro jabetu ere. Gure hizkuntza larri ikus-
ten zuen eta zerbait egin beharra berpiztu nahi bagenu, une haietan le-
gez egin genezakeanaren barnean. Gairik premiazkoenetarako, ahal zen
neurrian, batzordeak antolatuz elkarlanean aritzea onartu zuen. Gero
ohartu nintenez, asmo horregatik nonbait, hortik sortu zitzaiola bere pro-
posamenez ni euskaltzain oso izendatzea. Izendatu eta laster egin nindu-
ten idazkari eta une berean hasi lan egitura berriztatzen, zenbait gai
garatzeko batzorde lanak sortuz. Idazkariordezko alogeratuagandik traba
besterik ez nuen aurkitu. Sinestea ere. Baina eskerrak luzaroragabe J. L.
Lizundia sartu zela idazkariorde, eta poliki-poliki gauzak gure asmoetara

bideratu. Euskera agerkaria lekuko, batzar agiriak irakurri besterik ez dago ordutiko abantailaz ohartzeko.

Zer da ba erakunde bat, bere bete beharrak aurrera eramán ezik? Aldian aldiko moderi jarraituz, ez da gaizki greko-erromarrez gainera induisismoaz, maxismoaz edo konfusioez mintzatzea, baita horietaz ikerketak egitea ere. Baina prediku horiek beste alor batekoak dira. Hori izan daiteke jakituria, ez dut ukatzen, baina ez gure erakundeari dagokion jakintza. Nire ustez, erakunde batek berari dagokiona arauz eta zentzuz bete beharra du.

Haatik, aurrekoek ez bezala antolatu genituen lanerako batzordeak, bertsolari txapelketak antolatzeko, alfabetatze eta euskalduntze ekintzetarako (ikus hontaz, *Egan* aldizkariaren 1996ko 171-172 eta 247. orrialdeetan eman nituen argitasunak), itzultzaile eskola, hiztegi-gintza, gramatika eta abar bultzatu ahal izan zirela.

Euskaltzaindiak, garai bakoitzean ahal bezala bete izandu bere egitekoa. Sortu zenetik bertatik, garai bakoitzeko politiko agintariegandik ez du izan harrera berdina, ez da gutxiagorik ere. Adibidez, Primo de Ribera generalaren "dictablanda" hartan oztupoak izan zituen eta Franco-ren diktadurapean, gorrien kontra altxatu zenagandik gorriak franko ikusi beharra. Politikaz nahastu gabe euskararen alde zintzo jokatu zuen Azkue handia izan ez balitz, Euskaltzaindia desegingo zuten. Bizkaiko Diputazioak Calle Iturrino fantoche harek Juan Irigoienek bitartez kontrolatzen saiatu ez bazen, egia da behar bada gauzak hobeto aurreratuko zirela. Puntu horietan interesgarriak dira Krutwigek kontatzen dituenak, izendapen berriak ere taxuz egin zituzten garai haretan, baina ez zuten jakin egitura minimun bat lortzen. Bakoitza bere mundutxoan zebilen. Euskararen batasuna? Hori zen gakoa. Gehienak Azkueren *Gipuzkera osotua* eredu, eta beren ustez jakitunago ziren haiek, bakoitza bere euskalki narrazagoan edo garbikerizkoagoan. Beren uesteko lapurtera klasikoan zebilenik ere bazen, lapurtarren parregarri. Bide asko ziren, buru adina aburu, baina euskara batura zentzuz eramán ahal izatekorik ez.

Anarkia horren ondotik etorri zen Baionako zina edo mezua, hango biltzarren erabakiz (1964.eko abuztuaren 29-30.etan). Geroago, 1967.eko abenduko batzarrean Iruñean erabaki zen, Euskaltzaindiaren urre eta-taiak zetozela eta gai monografiko bat aukeratzea. 1968ko urtarrilekoan Bilbon euskara batua gai nagusitzat hartzea erabaki zen. Besteak beste, G. Aresti sutsu aritu zen horren alde, baina gehienek iritzia zen gai hori aurrera eramatearen aldeko. Ondorean, lehen urratsak emateko, lanerako batzordeak antolatu ziren. Eta, era askotariko iritzia zebiltzanez, gaia bideratzeko buru baten premia ikusten genuen eta euskaltzainburu zen Manuel Lekuona berak eskatu zuen K. Mitxelena hautatzea, hizkuntza jakintzaz gizonik aukerakoena iruditzen zitzaielako, eta ahobatez onartu zen. Bere egitekoa, euskara idatziaren batasuna hauta gai, txostena curkeztu behar zuen izendatuko zen batzordearen buru bezala.

Euskaltzaindiaren asmoen lagungarri, Durangoko "Gerediaga" elkar-teak euskal idazleen batzarra eratu zuen Ermuan, 1968ko ekainaren 28,29 eta 30.erako, idazleen iritzia jaso eta aztertzeko. Bilera hartako gaiak eta elkarrizketak ikus *Jakin* (Maiatza-Urria, 1968), 31-32. orrialdeetan. Beraz, gauzak ez ziren burutu nolanchi. Guzi horiek kontutan harturik bildu ginen Arantzazun 1968.eko urriaren 3tik 5era. Batasun eta urre eztaiei buruz, ikus *Euskera*-n "Arantzazuko bilerak", XIII, 1968, 137-265. orr eta XVI, 1971, 5-107. orr. Oinarrizko agiriak hor daude, une bakoitzeko lekukotasunez. Idazkari nintzen aldetik, buru austerik nahiko izan nuen ahal bezala bideratzen.

Ideak eta ekintzak hor zeuden 1922.etik 1971era arte. Arantzazuko agiria, hara agertu ziren euskaltzain guziek aho batez onartua izan zen. Gero zeharka eta azpianez, alde batetik eta bestetik, borrokaldiak sortu zirela? Hori beste kontu bat da. "Urre eztaien kronika" hartan argi azaldu nuen: "Batasuna, Mitxelenak bere txostenaren sarreran zion bezala, guztiok amore emanez egin behar den gauza da", (*Euskera*, XVI, 1971, 10. or.).

Ondoko eztabaida setatiegatik, "Arantzazuko agiria" *Euskera*, XIII, 1968, 50. orrian argitaratu zena, *Euskera*, XVI, 1971, 99-100. orr. berrargitaratu genuen. Bigarren hontan, han ahobatez onartu zuten euskaltzainen izenak gehituz. Aldi berean gaztelerazko itzulpenarekin, zeren asko erderaz aritzen bai ziren alde edo kontra azalduz.

Gero, zenbait euskaltzain eta idazle elkartekoak bildu ginen Eibarren, Arantzazun gomendioz onartutakoaren alde. Ikus *Batasunaren kutxa* (Lur editoriala. Donostia, 1970).

Bestalde, Arantzazun ahoz aipatu zena, zera zen, idazleek erabileraz zer bide hartzen zuten jakiteko zortzi edo hamar urteko epea beharko genuela erabaki zehatzagoetara iritsi nahiko bagenu. Horregatik antolatu zen Bergarako bilera 1978ko irailaren 4tik 8ra (ikus, *Euskera*, XXIII, 1978, 427-881. orr.). Sarrerako hitzaldian Fr. L. Villasante mintzatu zen zenbait argitasun eskainiz, bereziki 453-456. orr. batasunaren historiaz. Ondotik Mitxelenak, agertu zuen txostenean, 467-477. orr., nahiko argi jartzen zuen nondik nora gindoazen.

Bergaran era askotariko proposamenak egin ziren, guziei entzun zitzairen. Baina Siadeco-ren estadistika lanean oinarriturik Martin Ugalde, Joan Mari Torrealdai eta Xabier Mendiguren jaun idazleek, azken hamar urteko liburu eta irakaskintzako jarrera zehatz-mehatz azaldu zuten. Uste dut aski izan zirela arazoak gainditzeko. Eta ikus amaierako "Adierazpena" zeritzan agiria (*Euskera*, XXIII, 1978, 866. or.).

Jakintza, alor eta sail bakoitzari dagokion langintzan erakusten da eta, euskararen batasunean, Euskaltzainditik begiraturik, inork uka ezinezkoa zaigu askoren lana eta Koldo Mitxelenaren gidaritzza izan zirela nagusi.

Juan San Martin